

MONIKA MOČNIK^{*}

Posebnosti in izzivi pri delu s fotografskim fondom Marjana Cigliča – primer raziskovanja fonda s poudarkom na potresu v Skopju leta 1963

IZVLEČEK

Namen članka je podrobnejši prikaz raziskovalnega dela s fotografskim fondom Marjana Cigliča s poudarkom na specifičnem primeru – potresu v Skopju leta 1963. Marjan Ciglič velja za pionirja dokumentiranja in shranjevanja originalnih negativov, njegov način dela pa služi kot osnova za sistematično urejanje fonda in njegovo strokovno obdelavo, ki zajema fizično urejanje, raziskovanje, inventarizacijo, dopolnjevanje dokumentacije, digitalizacijo, vnos posnetkov in podatkov v dokumentni sistem idr. Cigličev fotografski opus hranijo v fototeki Muzeja novejše in sodobne zgodovine Slovenije ter je del največje nacionalne fotografske zbirke, v kateri je več kot 3 milijone fotografij na različnih nosilcih.

KLJUČNE BESEDE

Marjan Ciglič, potres, Skopje, fotoreporter, fotografski fond, raziskovanje, sistematično urejanje

ABSTRACT

PECULIARITIES AND CHALLENGES IN ORGANIZING THE PHOTOGRAPHIC FOND OF MARJAN CIGLIČ. A CASE OF SYSTEMATIC ORGANIZATION OF THE FOND BASED ON A SPECIFIC EXAMPLE

The aim of the article is to provide a detailed presentation of the systematic organization and research on Marjan Ciglič's photographic fond, with an emphasis on its peculiarities and a specific case—the Skopje earthquake of 1963. Marjan Ciglič is considered to be the pioneer of documenting and keeping original negatives, with his work method serving as the benchmark for systematic organizing and professional handling of photographic fonds, which essentially encompasses physical ordering, research, making and maintaining an inventory, documenting, digitization, as well as feeding photos and data into the document management system, and so on. Ciglič's photographic opus is kept in Fototeka, the photo archives of the National Museum of Contemporary History of Slovenia, as part of the largest national collection holding over three million photographs on different media.

KEY WORDS

Marjan Ciglič, photojournalist, photographic fond, systematic organizing, Fototeka—photo archives, museum

^{*} dr., muzejska svetovalka, Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije, Ljubljana, Slovenija, monika.mocnik@muzej-nz.si

UVOD

»Iluzija je, da so fotografije narejene s fotoaparatom ... narejene so z očmi, srcem in glavo.«¹

Henri Cartier-Bresson

Fotografija se je od začetkov v 19. stoletju do današnjih dni močno spremenila, še bolj pa je s svojo podobo spremenila človeški pogled na svet. Fotografije so postale del našega vsakdanjega življenja ter (ne)zavedno vplivajo na naše dojemanje sveta okoli nas. S svojo podobo dopolnjujejo in nadgrajujejo besedila, ki bralcem omogočajo razumevanje vsebin na večplastni ravni, prav tako pa so nepogrešljiv del drugih medijskih platform. Na vseh ravneh vplivajo tudi na razumevanje preteklih dogodkov v določenem časovnem obdobju skozi prizmo razumevanja dogodkov v sedanjem času in so kot take pomemben zgodovinski vir, saj ilustrirajo neponovljive dogodke iz preteklosti. Fotografije so del nacionalne kulturne dediščine in prav zato je pomembno, da obstajajo institucije, ki se s tovrstnim gradivom ukvarjajo na strokovni ravni. Z vprašanjem, kako strokovno obdelovati, pravilno hraniti in sistematično urejati fotografsko gradivo, da bo omogočalo raziskovanje prihodnjim generacijam, se srečuje vsaka institucija, ki tovrstno gradivo hrani, vsak, ki se z njim ukvarja, pa je postavljen pred različne izzive. Za uspešno delo so potrebne izkušnje in neprekinjeno nadgrajevanje, pri čemer je treba upoštevati, da je vsak fotografski fond ali zbirka specifična.

Pričujoči članek bo prikazal, kako poteka sistematično urejanje fotografskega fonda Marjana Cigliča² s poudarkom na raziskovalnem delu, katerega osnova je fotografsko gradivo, ki prikazuje potres v Skopju leta 1963 ter nadaljnje procese, ki se navezujejo nanj. Ker je bil Ciglič *Dnevnikov* fotoreporter in so vsebine o potresu v Skopju v časopisu spremljale predvsem njegove fotografije, bo v članku prikazano, kako in koliko so v ključnih dveh mesecih od nesreče poročali v časopisu *Ljubljanski dnevnik*, za razumevanje širšega konteksta Cigličevega delovanja pa bo v uvodnem delu predstavljen tudi njegov kratek življenjepis.

MARJAN CIGLIČ – ŽIVLJENJEPIS

(1924–1998)

Marjan Ciglič se je rodil 3. septembra 1924 v Kranju. Po končani osnovni šoli v Kranju je kratek čas obiskoval Vojaško glasbeno šolo v Vršču v Srbiji, vendar se je kmalu vrnil domov.³ Leta 1936 je njegovo otroštvo močno zaznamovala očetova smrt. Oče je za seboj pustil številno družino, ki je ostala na materinih plečih, zaradi česar je Marjan Ciglič že zelo zgodaj okusil siromaštvo. V časopisu je zasledil, da fotografski mojster Franc Jug iz Kranja išče vajenca za pomoč pri delu v svojem ateljeju Fotojug in da bodo imeli prednost tisti, ki imajo risarske sposobnosti. Ciglič je bil na tem področju izredno nadarjen, zato ga je fotograf Jug leta 1938 vzel pod svoje okrilje, tako da se je po treh letih in pol izučil za fotografa. Pri Jugu je bil zaposlen tudi v času druge svetovne vojne, ko je moral v ateljeju večino časa razvijati fotografije, ki so jih posneli nemški okupatorji. Kljub strogu nadzoru in velikemu tveganju je na pobudo enega izmed prvih aktivistov v Kranju na skrivaj reproduciral okupatorjeve fotografije in jih predajal partizanski obveščevalni službi, po nalogu nacistov pa je moral fotografirati tudi prvo obešanje partizana v Kranju. Leta 1943, ko je bil star komaj osemnajst let, je bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko. Najprej je bil na švicarski meji, potem so ga poslali v Nemčijo, sledila je pot v Sovjetsko zvezo, od tam je bil poslan na Češko-slovaško in nato na Poljsko. Po enajstih mesecih mu je proti koncu leta uspelo dobiti dopust, kar je izkoristil za pot domov, kjer je vojaško pot nadaljeval v VII. slovenski narodnoosvobodilni udarni brigadi France Prešern. Ciglič je bil mitraljezec, politdelegat, komisar čete, komandir čete in komisar bataljona. Med boji je bil dvakrat lažje in enkrat težje ranjen, nazadnje 26. aprila 1945, ko je bil ustreljen v vrat, zato je konec vojne dočakal v partizanski bolnici Pavla. Po treh mesecih se je vrnil v svojo brigado, potem pa se je pridružil III. slovenski narodnoosvobodilni udarni brigadi Ivan Gradnik, kjer je bil komisar I. bataljona vse do demobilizacije 4. aprila 1946.⁴ Že med vojno je bil odlikovan z *Znakom hrabrosti*, po vojni pa še z *Redom hrabrosti*. Kot partizan je zaradi pomanjkanja fotoaparata posnel samo nekaj fotografij, je pa zato več risal. Navadno so bili to portreti soborcev, prizori, tudi humoristični, za partizanski sten-

1 »It is an ilusion that photos are made with the camera ... they are made with the eye, heart and head.« Henri Cartier-Bresson je bil svetovno znan francoski fotograf, ki velja za očeta sodobne dokumentarne fotografije in enega od pionirjev t. i. ulične fotografije.

2 O fotografskem fondu Marjana Cigliča in njegovem sistematičnem urejanju je že bilo nekaj objav, zato bodo specifični segmenti v pričujočem članku povzeti, saj sta vsebina posnetkov in sistematično urejanje fonda osnova raziskovalnega dela, ki bo v tem članku obravnavalo potres v Skopju iz leta 1963. Podobno velja za Cigličev življenjepis.

3 SI AS 1589/IV, CK ZKS, šk. 4521, Oris političnega delovanja Marjana Cigliča.

4 SI AS 1589/IV, CK ZKS, šk. 4521, Oris političnega delovanja Marjana Cigliča

čas,⁵ opremil je naslovnico partizanske publikacije *Pesem naših minometov*.⁶

Po demobilizaciji se je hitro vrnil v »fotografske vode«, najprej je bil fotografski pomočnik v Vipavi, potem je šel v Ajdovščino, kjer je najprej delal v fotografski delavnici Foto Jež. Po priključitvi Primorske k Jugoslaviji so v Ajdovščini ustanovili Fotolik, ki so ga priključili Fotoliku v Ljubljani, kamor je bil Ciglič prestavljen po letu dni, tako da je s fotografsko kariero nadaljeval v prestolnici.⁷ Leta 1949 so ga razglasili za informbirojevca in ga za 11 mesecev poslali na Goli otok.⁸ Ko se je vrnil, je do junija 1956 delal v fotografski delavnici Fotolik, nato pa se je zaposlil v fotografskem studiu Foto Potrč. Ime Marjan Ciglič je bilo v fotografskih krogih vedno bolj poznano, zato sta ga Miran Sattler in Lojze Jurca iz časopisne hiše *Dnevnik* povabila v svoje vrste.⁹ Ciglič je v tem videl novo priložnost in se januarja 1957 pridružil *Dnevnikov* ekipi, ki ji je ostal zvest vse do leta 1997, kljub temu, da se je uradno upokojil že leta 1983.¹⁰ Umrl je 7. julija 1998, njegovo življenjsko delo pa je neprecenljiva nacionalna zapuščina, kar potrjujejo številne nagrade in priznanja, med drugim Petkova plaketa in Tomšičeva nagrada.¹¹

FOTOGRAFSKI OPUS MARJANA CIGLIČA

»Marjan Ciglič ... naš Cartier-Bresson in mnogo, mnogo več ... veličasten za našo zgodovino ...«¹²

Marjan Ciglič je od začetka petdesetih let do leta 1997 ustvaril izjemen fotografski opus neprecenljive vrednosti. Njegove fotografije prikazujejo širino štirih desetletij ter odražajo nacionalne vrednote, identitete, tradicije in različne dejavnike, ki so spreminjali tok zgodovine Slovencev.

Ni bilo pomembno, ali je fotografiral pomembne zgodovinske dogodke in osebnosti ali preprost trenutek iz vsakdanjega življenja. Njegov fotografski fond je ocenjen na približno 300.000 originalnih, predvsem črno-belih negativov v formatu Leica. Ciglič ni fotografiral samo po službeni dolžnosti; kamor koli je šel, je s seboj vedno vzel fotoaparatus in ves čas beležil dogajanje okoli sebe: »*Fotoreporter mora biti vedno na preži. Kakšen dogodek se hitro zgodi in je neponovljiv. Zato moraš biti vedno pripravljen.*«¹³

Vsebina Cigličevega fonda je izjemno raznolika ter zaobjema različne dogodke in dejavnike v vsakdanjem življenju posameznikov in družbe, v grobem pa zajema politiko, kulturo, šport, gospodarstvo, pomembne dogodke in obiske, kmetijstvo, promet, šolstvo, mednarodne odnose, NOB, izseljence, trgovino, Cerkev, zdravstvo, etnologijo, proslave, turizem in gostinstvo, črno kroniko, življenjski utrip v mestih in na podeželju, portrete ter razne akcije časopisov *Dnevnik* in *Nedeljski dnevnik*. Vsakoletno je fotografiral dogodke, kot so bili Kmečka ohcet, dedek Mraz in rojstvo prvega otroka na prvi dan v letu, fotografiral pa je tudi na modnih revijah, pogrebih, žalnih sejah ... Njegov fond je izjemen tako po količini kot kakovosti, posebno vrednost pa imajo prav fotografije preprostega človeka iz vsakdanjega življenja.¹⁴

Neprecenljiv del njegove fotografske zapuščine so tudi njegovi dnevniški zapisi. V zvezke je namreč dnevno zapisoval, kaj je fotografiral, med opisi pa najdemo vsebino posnetka, datum in kraj. Dnevnik so izjemno pomemben in verodostojen vir, saj sicer za marsikatero fotografijo ne bi bilo mogoče ugotoviti, kaj predstavlja oziroma zakaj je pritegnila fotografovo pozornost. Njegov fond tako zaposleni v muzeju kot širša javnost uporabljajo za raziskovanje, prikazovanje ter razumevanje življenja in dela posameznikov in družbe.¹⁵ Ciglič zaradi načina dela danes velja za pionirja arhiviranja in dokumentiranja fotografskih posnetkov; po do sedaj znanih podatkih namreč nihče pred njim in tudi kasneje ni tako skrbno in sistematično urejal in dokumentiral fotografskega gradiva.

Časopisna hiša *Dnevnik* je Cigličev fotografski fond prepoznala kot izjemno kulturno dediščino nacionalnega pomena, zato je leta 2001, ko je praznovala 50. obletnico delovanja,¹⁶ njegovo življenjsko delo v celoti zapustila takratnemu Muzeju novejšje zgodovine. »*Ja, Marjan Ciglič je*

5 Stenčas – krajše za stenski časopis. Stenčase (besedila, fotografsko gradivo idr.) so obesili na steno ali druge, javnosti dostopne površine.

6 Teršek, Fotoreporterska služba med NOB.

7 Popov, Marjan Ciglič, str. 82.

8 SI AS 1589/IV, CK ZKS, šk. 4521, Izključitev Marjana Cigliča iz KPJ.

9 Popov, Marjan Ciglič, str. 83.

10 Marjan Ciglič je bil pri *Dnevniku* zaposlen od 15. januarja 1957 do 31. januarja 1983 (vir: Branka Matko, kadrovska služba *Dnevnika* – 27. 2. 2019).

11 Leta 1951 je bilo na pobudo Bogdana Pogačnika na izrednem občnem zboru Društva novinarjev Slovenije dogovorjeno, da bodo pričeli podeljevati nagrade za najboljša novinarska dela. Leta 1952 je bil sprejet sklep, da jih bodo imenovali po narodnem heroju, politiku, publicistu in novinarju Tonetu Tomšiču, dostopno na: <https://novinar.com/drustvo-novinarjev-slovenije/novinarske-nagrade/nagrajenci/novinarske-nagrade-od-le-ta-1953-do-le-ta-2002/>.

12 Povzeto iz knjige vtisov ob razstavi *Marjan Ciglič – mojster za vse čase* z dne 25. 7. 2024.

13 Popov, Marjan Ciglič, str. 83.

14 Močnik, Fotografski fond, str. 150.

15 Močnik, Fotografski fond, str. 150.

16 Prva izdaja časopisa *Ljubljanski dnevnik* je izšla 2. julija 1951.

neizbrisno zaznamoval in dokumentiral svet, ki mu je pripadal. S fondom, ki nam ga je zapustil, nam je ta svet prepustil v varstvo. On Dnevniku, mi pa Muzeju novejši in sodobni zgodovini Slovenije, ker smo prepričani, da je zapuščina Marjana Cigliča, neprecenljiva v svojem zgodovinskem in strokovnem oziru, v tej ustanovi v najbolj varnih rokah. To je muzej, ki ne dovoli, da bi naša preteklost preminila.»¹⁷

FOTOTEKA MUZEJA NOVEJŠE IN SODOBNE ZGODOVINE SLOVENIJE

Fotografski opus Marjana Cigliča hranimo v fototeki Muzeja novejši in sodobne zgodovine Slovenije ter je del največje nacionalne fotografske zbirke. Fototeka je nastala leta 1952 in je bila na začetku vezana na zbiralno politiko takratnega Muzeja narodne osvoboditve in tako usmerjena na čas druge svetovne vojne. Z razvojem muzeja se je spreminjala tudi zbiralna politika, fotografsko gradivo pa danes prikazuje vse pomembne dogodke in vsakdanje življenje Slovencev iz celotnega 20. in začetka 21. stoletja ter ima status neprecenljive nacionalne kulturne dediščine. Fototeka hrani okoli 3 milijone posnetkov na različnih nosilcih, fotografsko gradivo pa je glede na provenienco razdeljeno v fonde in zbirke. V zbirkah hranijo gradivo, ki so ga ustvarili različni fotografi, v fondih pa gradivo, ki ga je ustvaril posamezen fotograf. Sem spada tudi fond Marjana Cigliča, ki po številu posnetkov spada med večje fonde. Vsak fotografski fond oziroma zbirka ima svojega skrbnika oziroma skrbnico, ki je zadolžen in odgovoren za celoten proces strokovne obdelave, pri čemer je treba upoštevati specifikacije posameznih fondov in zbirk, saj je strokovno delo odvisno od več dejavnikov.

Zaradi Cigličevega originalnega načina hranjenja ter dokumentiranja posnetkov je fond poseben primer sistematičnega urejanja, ki bo na kratko predstavljen v nadaljevanju.

SISTEM STROKOVNE OBDELAVE FOTOGRAFSKEGA FONDA MARJANA CIGLIČA

Celoten fond Marjana Cigliča je muzej sprva hranil tako, da se je ohranila ustvarjalčeva originalnost. Ciglič je originalne negative zvil v kolute in zložil v manjše škatlice, na škatlice pa napisal mesec in leto nastanka. Nekaj gradiva je shranil v manjše kovinske embalaže, ki niso imele natančne datacije.¹⁸

Strokovno delo na primeru Cigličevega fonda zajema pet glavnih stopenj, in sicer fizično ureditev, inventarizacijo, digitalizacijo, raziskovanje ter vnos posnetkov in podatkov v dokumentni sistem Galis. Ker je Ciglič vse negative, zvite v kolute, hranil v škatlah, je bila osnovna in prednostna naloga fizična ureditev negativov, saj je bilo delo z njimi v takšnem stanju močno oteženo. Originalne negative smo najprej izravnali in po potrebi restavrirali, nato pa je sledilo rezanje ter vlaganje negativov v arhivske srajčke in arhivske mape.

Ko so bili negativni fizično urejeni in ustrezno označeni, je sledila sistematična inventarizacija posnetkov, inventarna številka pa že sama po sebi pove nekaj osnovnih informacij, in sicer: MC670124_2; MC – Marjan Ciglič, 67 – leto 1967, 01 – januar, 24 – zaporedna številka negativa in 2 – zaporedna številka posnetka na negativu.¹⁹ Inventarna številka je ključna pri iskanju določenega posnetka v tako obsežnem fondu, Cigličev fond pa je v tem pogledu posebnost in je tudi edini, pri katerem je v primerjavi z ostalim gradivom, ki ga hranijo v muzeju, tak način možen. Ciglič je bil namreč edini, ki je kontinuirano zapisoval, kaj, kje in – v tem primeru najpomembnejše – kdaj je fotografiral.

Pri strokovni obdelavi Cigličevega fotografskega fonda je za dolgoročno ohranitev originalnih negativov in diseminacijo gradiva na različnih stopnjah ključna tudi digitalizacija gradiva, ki se v širšem kontekstu izvaja na dva načina. Za splošno uporabo navadno digitaliziramo posamezne posnetke, zaradi velike količine gradiva pa pri delu uporabljamo tudi t. i. kontaktne kopije, kjer je digitalizirana celotna stran posnetkov, ki so vloženi v eno arhivsko srajčko. Te še posebej prav pridejo pri raziskovanju posameznih posnetkov, saj smo pred digitalizacijo vsebino na originalnih negativih iskali s pomočjo svetlobne mize in lupe, kar je lahko bilo zelo zamudno.

Pri raziskovanju Cigličevega fotografskega fonda so ključni njegovi dnevniški zapisi, saj ravno ti podajo prve informacije o dogodkih na fotografijah. Podobno kot pri negativih je bil za dolgotrajno ohranitev originalnih dnevniških zapisov bistven prepis vsebine v elektronsko obliko – v Excelove razpredelnice –, prepis pa je bil nujen tudi za lažje in hitrejše iskanje željenih posnetkov, saj v iskalnik vpišemo ključne besede, sistem pa nato samodejno izloči popise z iskano besedo in pripravi ožji izbor. Poleg Cigličevih dnevnikov sta pri raziskovanju fonda najpomembnejša viri časopis *Dnevnik* in tednik *Nedeljski dnevnik*, v

¹⁷ Lesjak, Biti kot Marjan Ciglič, str. 11.

¹⁸ Močnik, Fotografski fond, str. 162.

¹⁹ Močnik, Fotografski fond, str. 164.

obeh je bilo namreč objavljenih veliko Cigličevih fotografij, ki so spremljale objavljene reportaže, pri raziskovanju pa so pomembni tudi ustni viri, spletni viri, relevantna strokovna literatura idr. Nova spoznanja nato pripišemo v razpredelnico, ki temelji na Cigličevih dnevniških zapisih. Na tak način dopolnjujemo dokumentacijo Cigličevega fonda, ki je za vsa nadaljnja raziskovanja prav tako pomembna kot fotografsko gradivo.

Zaključna faza strokovne obdelave Cigličevega fonda je vnos posnetkov in podatkov v sistem Galis – program za vodenje muzejske dokumentacije. Za vnos v sistem morajo biti posnetki predhodno urejeni, iskanje posnetkov v Galisu je hitro in učinkovito.

POSEBNOSTI IN IZZIVI PRI RAZISKOVANJU IN UREJANJU FONDA

Kljub temu, da je Ciglič večino časa skrbno urejal in hranil originalne negative ter pisal dnevnike, je raziskovanje fonda prineslo nekaj svojevrstnih izzivov. Večji izziv so pomenili posnetki brez točne datacije in točnih opisov, ki jih je hranil v kovinskih škatlicah; največkrat so bili navedeni samo meseci, brez letnice. Z raziskovalnim delom se je izkazalo, da so v teh kovinskih škatlicah predvsem posnetki iz njegovih začetkov, tj. iz začetka petdesetih let, ko še ni bil zaposlen pri časopisni hiši Dnevnik. Zato so tovrstni sklopi fotografij označeni in vodeni posebej. Ko z raziskovanjem ugotovimo, za kateri dogodek gre in kdaj se je zgodil, posnetke označimo s pravimi inventarnimi številkami po sistemu, kot je opisan zgoraj.

Drugi večji izziv so posnetki, ki so se hranili v lesenih škatlah brez pokrova ali v drugih improviziranih embalažah in so bili prav tako brez kakršnih koli natančnih podatkov. Na eni od teh škatel je bil na primer samo napis »Tito – razno«, v njej pa so bili posnetki Tita iz različnih obdobj. Glede na to, da je bil Tito znana politična osebnost, lahko s pomočjo različne strokovne literature in drugih zgodovinskih virov ugotovimo, za katere dogodke gre, medtem ko lahko za posnetke, na katerih so neznane osebe in neznani kraji ter dogodki, samo predvidevamo oziroma jih poskušamo rekonstruirati kako drugače. Vsi ti posnetki so vloženi v arhivske mape, izdelane so bile kontaktne kopije, zaradi neznane datacije pa so mape poimenovane z oznako »Neopredeljeno«. Skupno je vseh teh map štirinajst.²⁰

V nadaljevanju bo na primeru potresa v Skopju prikazano raziskovalno delo, ki vključuje tudi

posnetke s klasifikacijo »neopredeljeno«, in sicer bo prikazano na primeru mape, označene z: MC-N-Š786, kar pomeni MC – Marjan Ciglič, N – neopredeljeno, Š7 – škatla 7 in 86 – stran kontaktne kopije v mapi.

POTRES V SKOPJU 1963 KOT PRIMER RAZISKOVANJA IN UREJANJA V FONDU MARJANA CIGLIČA

Mesto Skopje je 26. julija 1963 ob 5.17 uri zjutraj prizadel katastrofalni potres z magnitudo 6,1 po Richterjevi lestvici oziroma 12. stopnjo po Mercallijevo potresni lestvici. Potres je prestolnico Makedonije spremenil v ruševine. V Skopju je namreč takrat živel okoli 220.000 prebivalcev, od tega jih je več kot tri četrtine ostalo brez domov. Potres je za seboj pustil več kot tisoč smrtnih žrtev, nekaj tisoč ljudi je bilo ranjenih, porušil ali močno poškodoval pa je okoli 40 % zgradb, prekinjene so bile vse komunikacijske in električne povezave mesta z drugimi deli države. Posledice so bile tako katastrofalne predvsem zaradi plitvega žarišča, goste poseljenosti in slabe gradbene kvalitete starejših zgradb, ki so bile skoraj popolnoma porušene, medtem ko so sodobnejše zgradbe z armiranobetonskimi konstrukcijami potres prestale z manjšimi poškodbami. Zanimarjivo ni podatek, da je bilo mesto Skopje malo pred tem močno poplavljen, kar je pomenilo, da so bila tla še dodatno občutljiva.²¹ Zaradi katastrofalnih posledic v Skopju so se vzpostavili novi gradbeni mehanizmi in novi gradbeni predpisi, ki so zahtevali potresno varno gradnjo. Predpisi o potresno odpornem projektiranju so bili le dober mesec dni pred potresom v Skopju kot prvi v Jugoslaviji sprejeti v Sloveniji, po potresu pa so postali osnova za jugoslovanske predpise o potresno varni gradnji, ki je v prihodnjih letih močno vplivala na kvaliteto novih objektov v Jugoslaviji.²²

Potres v Skopju je pritegnil veliko medijev iz različnih držav, hkrati pa je bil prikaz solidarnosti med državami in ljudmi. Skopju so pomagale številne države in posamezniki z vsega sveta, pomoč pa je prihajala na različne načine, od finančne do materialne pomoči, pa tudi v obliki prostovoljstva, strokovne pomoči idr. Pomembno vlogo so v širšem kontekstu imeli tudi novinarji in fotoreporterji, ki so z vizualnim in vsebinskim poročanjem svetu prikazali realno stanje porušenega mesta in katastrofalne posledice rušilnega potresa.

20 Močnik, Fotografski fond, str. 174.

21 Ambraseys, Poročilo, str. 1.

22 Fajfar, Razvoj predpisov, str. 85.

*Ruševine po potresu. Skopje, julij 1963
(foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).*

POROČANJE O POTRESU V SKOPJU V ČASOPISU LJUBLJANSKI DNEVNIK JULIJA IN AVGUSTA 1963

»Katastrofalen potres v Skopju« je bil glavni naslov na uvodni strani časopisa *Ljubljanski dnevnik* 26. julija 1963, ob naslovu pa so zapisali še: »Od davi kaže glavno mesto Makedonije strahovito sliko. Okoli 5:15 ure je Skopje, medtem ko je večina prebivalcev spala, nenadoma zajel katastrofalni potres, ki je zahteval veliko število človeških žrtev in povzročil veliko materialno škodo. Med tem, ko to poročamo, lokalne oblasti še ne razpolagajo s podatki o številu človeških žrtev. Znano je, da se je porušilo veliko število stanovanjskih in javnih zgradb, ki so se rušile kot hiše iz kart do temeljev ...«²³

Za časopisno hišo *Dnevnik* so iz Skopja poročali fotoreporter Marjan Ciglič ter novinarja Igor Gruden in Janez Čuček. Slednji je bil takrat najmlajši novinar *Ljubljanskega dnevnika*, potres v Skopju pa prva tragedija, o kateri je moral poročati. »V ruševinah železniške postaje sem stopil na nekaj črnega. Nisem videl, kam sem stopil, dokler nisem pod nogo začutil nekaj mehkega. /.../ Bila je napihnjena roka enega izmed tisoč sto prebivalcev Skopja, ki jih je ubil potres. Truplo človeka, ki sem mu po nesreči mrtvem stopil na roko, je bilo pokopano pod debelim betonskim blokom. Ko sem gledal svojo nogo v ostankih razpadajoče groze, me je strlo. Dan je bil vroč in jaz

sem imel samo triindvajset let. In to je bila moja prva novinarska naloga te vrste: poročati o smrtno ranjenem mestu in njegovih pokojnih prebivalcih.«²⁴

Potres v Skopju je bil glavna tema poročanja številnih medijskih hiš doma in v tujini. V *Ljubljanskem dnevniku* so drugi dan po potresu z naslovom *Grobovi pod ruševinami* nakazali vse razsežnosti potresa. Poročali so o številnih smrtnih žrtvah in več tisoč ranjenih, Skopje pa je spominjalo na bombardirano mesto, ki ga je potres na nekaterih predelih »zravnal z zemljo«. Takoj po potresu so bile prebivalcem mesta izrečene številne sožalne brzojavke, istočasno pa so stekle številne dobrodelne akcije, pomoč je prihajala tako iz drugih republik Jugoslavije kot iz tujine.²⁵ Jugoslovanska radiotelevizija je prek Evrovizije posredovala prvo filmsko reportažo o katastrofalnem potresu, ki so jo prenašale skoraj vse zahodnoevropske države.²⁶

Tudi 29. julija 1963 so na naslovni strani z naslovom *Boj za preživele* poročali o stanju po potresu v Skopju. Ker so prihajajoči dnevi namreč odločali o življenju in smrti, so vse ekipe delale noč in dan, da bi iz ruševin rešili čim več ljudi, istočasno pa je potekalo množično izseljevanje ljudi, predvsem otrok, ki so zavetje in uteho našli v drugih

²³ *Ljubljanski dnevnik*, 26. 7. 1963, naslovna stran, »Katastrofalen potres v Skopju«.

²⁴ Čuček, Vse je enkrat prvič, str. 25–26.

²⁵ *Ljubljanski dnevnik*, 27. 7. 1963, naslovna stran in str. 3, »Grobovi pod ruševinami«.

²⁶ *Ljubljanski dnevnik*, 27. 7. 1963, naslovna stran in str. 3, »Grobovi pod ruševinami«.

jugoslovanskih republikah, tudi v Sloveniji.²⁷ Posledice rušilnega potresa si je prišel ogledat tudi Josip Broz - Tito v spremstvu najvišjih državnih funkcionarjev. »Prizadevali si bomo skupaj z vsemi jugoslovanskimi narodi nadomestiti materialni del škode, nikoli pa ne bomo mogli nadomestiti človeških žrtev. Globoko sočustvujemo z družinami in prebivalci Skopja.«²⁸

Potresu v Skopju je bilo v časopisu *Ljubljanski dnevnik* od konca julija in avgusta namenjenih veliko objav. V reportažah so poročali o tragičnih smrtnih žrtvah, pa tudi o srečnih razpletih pri uspešnem reševanju, o številnih evakuacijah idr., pri čemer so se objave z isto vsebino nanašale predvsem na aktualne oziroma »osvežene« podatke. Poročali so tudi o pomembnih političnih osebnostih, ki so obiskale Skopje, veliko objav pa se je nanašalo na solidarnost in dobrodelnost med ljudmi ter na druge oblike pomoči doma in v tujini. Pomoč je prihajala skoraj vsakodnevno s strani posameznikov in skupin ter na različne načine, med drugim so potekali dobrodelni športni dogodki, umetniki svetovnega kova so darovali svoje umetnine in izkupiček od prodaje namenili Skopju, prav tako so finančna sredstva darovala številna podjetja in posamezniki, med njimi Otto Frank, oče vsem dobro poznane Ane Frank.²⁹ V reportažah so poročali tudi o načrtih za izgradnjo satelitskega mesta v Skopju in njihovi realizaciji, pri kateri je imela Slovenija ključno vlogo. V *Ljubljanskem dnevniku* so objavili pisma, ki so jih otroci pošiljali svojim domačim v Skopje, objave pa so se v tem sklopu navezovala tudi na vsakdanje življenje otrok in družin iz Skopja, ki so začasni dom našli v Sloveniji. V nadaljevanju so sledile objave, ki so poročale o (počasnem) procesu normalizacije v Skopju, iz katerih je bilo mogoče razbrati kanček optimizma, v povezavi s potresom pa so v časopisu poročali tudi o drugih dogodkih, ki so že tako težke razmere dodatno poslabšali. Te objave se nanašajo predvsem na posameznike, ki so jim sodili zaradi kraje osebnih predmetov v porušeni hišah in drugih kaznivih dejanjih, kar je takrat pomenilo dodatno breme za mesto.³⁰

²⁷ *Ljubljanski dnevnik*, 29. 7. 1963, naslovna stran, »Boj za preživele«.

²⁸ *Ljubljanski dnevnik*, 29. 7. 1963, str. 2, 25, »Pomoč prihaja tudi iz tujine«.

²⁹ Otto Frank je bil edini preživeli od osmih ljudi, ki so se med drugo svetovno vojno skrivali v majhnem podstrešnem stanovanju v Amsterdamu. Hči Ana je medtem pisala dnevnik, ki je danes svetovno znana uspešnica *Dnevnik Ane Frank*. Otto se je po vojni posvetil pomoči in izobraževanju mladih, ukvarjal pa se je tudi z dobrodelnostjo, med drugim je daroval 250.000 dinarjev za žrtve potresa v Skopju.

³⁰ *Ljubljanski dnevnik*, reportaže iz julija in avgusta 1963.

Reportaže v *Ljubljanskem dnevniku* so se navezovala na procese, ki so sosledje dogodkov spremljali še tedne po potresu: od iskanja in reševanja preživelih, mednarodne pomoči v različnih oblikah, evakuacije otrok oziroma prebivalcev na varna območja ter nesebične pomoči domačih in tujih skupin do gradnje in obnove mesta Skopje, ki je bila takrat prioriteta v Jugoslaviji. Skupni cilj je bil namreč čim hitreje zagotoviti normalno življenje prebivalcem Skopja po potresu.

Objave v časopisu so bile pogojene z intenziteto posameznih dogodkov v Skopju. V začetnem obdobju po potresu in ob posebnih priložnostih, kot so bili politični obiski Skopja, je bilo veliko objav že na naslovni strani, pri čemer je podrobnejši opis sledil na eni od naslednjih strani, kasneje pa so bile objave na notranjih straneh, pri čemer je lahko šlo za daljšo vsebino na celi strani ali zgolj za kratko reportažo oziroma objavo.

POTRES V SKOPJU IN Z NJIM POVEZANI DOGODKI SKOZI OBJEKTIV MARJANA CIGLIČA

Marjan Ciglič se je v Skopju zadrževal le nekaj dni, vsi ostali posnetki pa se lokalno navezujejo na dogajanje po potresu. Popisi,³¹ ki jih je v svoje dnevnike zapisal ob dogajanju, so bili:

<i>Krvodajalska akcija, Skopje, 26. julij 1963</i>
<i>Skopje, 26. julij 1963</i>
<i>Avioni, 26. julij 1963</i>
<i>Skopje, za izložbo, Ljubljana, 26. julij 1963</i>
<i>Pomoč Skopju, skladišče, 29. julij 1963</i>
<i>Seja štaba, Smole, 29. julij 1963</i>
<i>Prihod Makedoncev na kolodvor, Ljubljana, 29. julij 1963</i>
<i>Srečanje po Skopju, dečko, 29. julij 1963</i>
<i>Skopje, brat in sestra, 30. julij 1963</i>
<i>Delitev hrane v domu Majde Vrhovnik, Ljubljana, 30. julij 1963</i>
<i>Pred izložbo Cankarjeve založbe, gledajo slike Skopja, 30. julij 1963</i>
<i>Zborovanje v Litostroju zaradi Skopja, 31. julij 1963</i>
<i>Planica šport, za Skopje delajo šotore, 31. julij 1963</i>
<i>Škofja Loka, Jelovica za Skopje, 2. avgust 1963</i>
<i>Gradbeno podjetje Obnova za Skopje, 5. avgust 1963</i>
<i>Otroci in žene v Vikračah (Makedonci), 9. avgust 1963</i>
<i>Za Skopje, Ljubljana transport, avtomobili, 23. avgust 1963</i>

³¹ Cigličevi dnevniški zapisi iz julija, avgusta, septembra in oktobra 1963 ter maja 1964.

Vpisovanje posojila za Skopje, 26. september 1963

Vpisovanje posojila za Skopje, v tovarni Zmaj, 1. oktober 1963

Obveznice posojila Skopju pred Narodno banko, 22. maj 1964

Po trenutno razpoložljivih virih so prvi posnetki, ki jih je posnel Ciglič na to temo, posnetki množice ljudi na Zavodu za transfuzijo ljudi. Takoj ko je bila po radiu objavljena vest o potresu, so se številni Ljubljancani odločili pomagati z darovanjem krvi, gneča pa je bila tako velika, da so se morali nekateri vrniti naslednji dan.³²

Največ fotografij je Ciglič posnel v Skopju. Te razkrivajo vse razsežnosti potresa, ki je mesto spremenil v ruševine. Med drugim je bila do tal porušena ena najmasivnejših zgradb – Dom JNA ob Vardarju, popolnoma uničena sta bila hotel Makedonija ter trinadstropna hiša, v kateri je bil Občinski odbor, uničene in poškodovane pa so bile tudi številne stanovanjske hiše in druge zgradbe, med drugim banka in poslopje, v katerem je delovala pošta, zato so bili komunikacijski sprejemi prekinjeni, trg Svoboda pa je bil povsem zasut z ruševinami. Uničen je bil tudi velik del železniške postaje – fotografija, na kateri je ura, ki se je ustavila ob 5:17 in kaže čas potresa, je ena od reprezentativnih oziroma prepoznavnej-

ših fotografij potresa v Skopju. Posamezni deli mesta so bili popolnoma ohromljeni, ni bilo niti vode niti elektrike, skratka, razmere so bile katastrofalne.

Na številnih prizorih z ulic, ki jih je Ciglič ujel v objektiv, so bili tudi vojaki in posamezniki, ki so v prvi vrsti pomagali reševati ljudi. Na območju Skopja, Titovega Velesa in Kumanova so namreč vpoklicali vse za delo sposobne moške iz vseh strok, ki bi lahko kakorkoli pripomogli pri iskanju in čiščenju.³³ Na pomoč so prišli tudi številni iz drugih republik Jugoslavije, iz Slovenije je šla kmalu po potresu v Skopje ekipa zdravnikov, že pred tem pa so iz Slovenije poletela letala Cessna, Kurir in KB2 z raznim tehničnim in sanitetnim materialom za reševalno akcijo v Skopju. V akcijo so vključili tudi športno letalo Morava iz Ljubljane.³⁴ Omenjena letala je Ciglič v objektiv ujel, ko so že pristala v Skopju. Na fotografijah najdemo prizore preživelih prebivalcev Skopja, ki so si poiskali mesto na prostem, sicer pa so organizirali pet večjih sprejemnih centrov, v katerih je bilo poskrbljeno za najnujnejše stvari. Velik poudarek je bil na organiziranju izseljevanja prebivalcev iz Skopja, predvsem otrok. Poleg tega, da so številni ostali brez strehe nad glavo oziroma brez vsega, je obstajala velika možnost izbruha epidemije, zato je bilo evakuiranje iz mesta ena od prioritet-

Ura se je ustavila ob 5:17 uri. Skopje, julij 1963 (foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).

³² Ljubljanski dnevnik, 27. 7. 1963, str. 9.

³³ Ljubljanski dnevnik, 27. 7. 1963, str. 9.

³⁴ Ljubljanski dnevnik, 27. 7. 1963, str. 5.

Mnogi se zaradi težkih razmer niso mogli dostojanstveno posloviti od svojcev. Skopje, julij 1963 (foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).

nih nalog.³⁵ Ciglič je fotografiral tudi obisk Tita v družbi najvišjih državnih predstavnikov, iz Slovenije se je obiska udeležil Edvard Kardelj. Delegacija si je v družbi predstavnikov glavnega štaba ogledala porušeno mesto, družbo pa so jim delali novinarji in fotoreporterji. Srečanja s Titom se je Čuček spominjal takole: »Mislim, da sem tedaj prvič čisto od blizu videl predsednika Tita. Prišel je v mesto in obšel najbolj prizadete četrti. Ko je prišel do ruševin, pod katerimi so bili menda še živi ljudje, so tisti, ki so kopali, obstali, odložili lopate in krampe in mu začeli ploskati. Ploskali so samo nekaj sekund, kajti Tito je nenadoma besno zakričal: 'Ali ste znoreli? Kaj pa ploskate? Kopljite naprej!' In je šel. O tem nisem poročal, pa bi lahko ali celo moral.«³⁶

Poleg ruševin in obupanih obrazov preživelih so na Cigličevih posnetkih najbolj žalostni prizori tisti, ki prikazujejo mrtve med ruševinami, prevoz krst ter pokopavanje žrtev in preživelih, ki so se ob krstah poslavljali od svojcev, prijateljev idr. Pretresljive so tako fotografije žrtve, ki so jo izvlekli iz ruševin in zavili v odejo, kot tovarnjaka, polnega lesenih krst, zloženih druga na drugo, poleg njih pa sedijo ljudje, med njimi mlado dekle in starejša gospa, sloneči vsaka nad svojo krsto, ki čakata na pokop, v njuni bližini pa so »improvizirani« nagrobniki, ki sporočajo, da sta tam pokopana pet in trinajst let stara otroka ter šestintridesetletnik ... Žalosten je tudi prizor starejšega moškega, očeta, ki joče in spremlja delo reševalcev na ruševinah, pod katerimi je pokopana hčerka. Igor Gruden je ob eni izmed takšnih Cigličevih fotografij zapisal: »Ulice in parki pa so pretesni. Po njih se pretaka peklenski tempo evakuacije, reševanja, iskanja in bežnih pogovorov z eno samo, otožno temo: 'So tvoji, so vaši živi?' Ulici, ki se skozi

razrušeno predmestje vije proti periferiji, pa bi lahko še posebej nadelo ime: ulica smrti. Po njej se že tretji dan vije kolona tovarnjakov z najhujšim davkom velike katastrofe: s posmrtnimi ostanki mrtvih, katerih število raste iz ure v uro. Živi ne morejo dohajati, da bi pripravili zadnje bivališče mrtvim.«³⁷

Kljub temu je Ciglič posnel tudi fotografije s srečnim koncem. Na enem od posnetkov najdemo odprtino v ruševinah, skozi katero so rešili 16-letnega Risto in njegova brata, ki so bili pod ruševinami ujeti več kot 30 ur. Rista je z golimi rokami kopal pred seboj in za seboj vlekel mlajša brata, ko so ga končno slišali reševalci in uspešno rešili vse tri, medtem ko starši niso imeli sreče.³⁸ Ciglič je posnel tudi belgijski zakonski par, ki je bil v ruševinah hotela Makedonija zakopan 56 ur, preden so ga reševalci uspeli rešiti.³⁹

Tudi množice na železniški postaji kljub pretresljivemu dogajanju poročajo o hitri pomoči ljudem v Skopju, ki so jim z začasnimi domovanji po drugih republikah ponudili pomoč, v veliko pomoč pa so bili tudi številni tovarnjaki, ki so prevažali hrano in druge nujno potrebne stvari; vojaški konvoji in letala so dajala vedeti, da prihaja pomoč z vseh koncev sveta.⁴⁰ V širšem kontekstu lahko rečemo, da Cigličeve fotografije, posnete v Skopju, prikazujejo vse dogodke, ki so potekali od potresa naprej, zanimiva pa je tudi fotografija, ki jo je Ciglič posnel v trenutku, ko se je zrušil del stavbe. Najverjetneje je bila stavba že poškodovana in so številni popotresni sunki, med katerimi so bili nekateri zelo intenzivni, dokončno porušili poškodovan del stavbe, lahko pa je Ciglič ujel

35 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, uvodna stran, »Boj za preživele«.

36 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, str. 25.

37 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, str. 3, »Skopja ni več«.

38 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, str. 7, »Trideset ur boja za preživetje«.

39 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, str. 3, »56 ur v ruševinah hotela 'Makedonija'«.

40 Ljubljanski dnevnik, 29. 7. 1963, str. 6–7, »Upanje zre na ruševine«.

Komaj vidna odprtina levo od sredine, iz katere so rešili Risto in njegova brata. Skopje, julij 1963 (foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).

trenutek, ko so vojaki napol porušeno stavbo, ki je bila nevarna za ljudi, namenoma dokončno demolirali. Cigličeve fotografije porušenega Skopja so bile med drugim objavljene pred izložbenim oknom Cankarjeve založbe v Nebotičniku. Ljudje so se ves čas ustavljali in si ogledovali posledice katastrofalnega potresa.⁴¹

V nadaljevanju se Cigličeve fotografije na Skopje oziroma potres navezujejo posredno, dokumentiral je dogodke, ki so se v povezavi s potresom odvijali v Sloveniji. Fotografiral je na primer sejo, na kateri je Janko Smole, takratni predsednik republiškega odbora za pomoč porušenemu Skopju v Sloveniji, skupaj s članom odbora Kaduncem poročal o dogajanju v Skopju. Na seji je bil poudarek predvsem na vlogi slovenskih strokovnih služb, ki so na različne načine pomagale pri reševalnih akcijah v Skopju, pri čemer so bili deležni posebne pohvale tudi s strani voditeljev reševalnih akcij iz Skopja, hkrati pa so pripravljali načrte za nadaljnjo pomoč, ki je vsebovala predvsem pomoč pri oživitvi gospodarstva, postavitvi začasnih zasilnih bivališč ter urbanističnem reševanju izgradnje novega mesta, in sicer tako, da bi sodelovale vse jugoslovanske republike.⁴² Prav tako je Ciglič obiskal in fotografiral prostovoljce na okrajnem štabu za pomoč ponesrečencem v Skopju, kamor je ves čas prihajala pomoč v različnih oblikah, ki so jo zbirali posamezniki in kolektivi.⁴³

Ciglič je v objektiv ujel tudi prihod 263 otrok iz Skopja, ki so na železniško postajo v Ljubljani prispeli okoli četrte ure zjutraj. Otroci so povečini prišli brez prtljage, mnogi od njih so v potresu izgubili vse. Zanje so poskrbeli pedagoški delavci, aktivistke Rdečega križa, medicinski delavci in

predstavniki štabov za pomoč porušenemu Skopju. Nov začasni dom so otroci dobili v Domu Majde Vrhovnik in v Domu srednje gradbene šole.⁴⁴ Ciglič je isti dan na železniški postaji fotografiral prihod nove skupine iz Skopja, povečini so bile to ženske in otroci, ki so jih nastanili v Domu Ivana Cankarja.⁴⁵ Najbolj izpovedna fotografija iz te serije prikazuje ženski, ki se objemata in jočeta.

Ciglič je s fotoaparatom obiskal otroke tudi naslednji dan, posebej sta bila izpostavljena petletni Zoran in osemletna Ljubka Bočvarev. Njuna mama je umrla v potresu, očeta Toda so hudo poškodovanega odpeljali v bolnišnico v Kumanovo, njihov dom je bil uničen. Oče je bil presrečen, ko je izvedel, da sta otroka preživela in na varnem v Sloveniji, da bi mu olajšala bolečine, pa mu je redakcija Dnevnika poslala izvod časopisa, v katerem sta bila objavljena njegova otroka. Iz posnetka je razvidno, da je bila Ljubka med potresom lažje poškodovana, medtem ko pri Zoranu to iz fotografije ni razvidno.⁴⁶

Po Sloveniji so se za pomoč Skopju angažirala številna podjetja, med njimi Litostroj. Ciglič je posnel fotografije, ko se je kolektiv Litostroja sestal in sklenil, da bodo poleg že odobrene pomoči, ki je znašala 5 milijonov dinarjev, kot dodatek za pomoč podarili dvodnevni zaslužek celotnega kolektiva, kar je znašalo okoli 12 milijonov dinarjev. Poleg tega so namenili še dodatno pomoč v znesku 5,3 milijona dinarjev, ki jim jih je vrnil Zavod za socialno zavarovanje zaradi izplačila previsokega prispevka. Ta sredstva bi sicer razdelili med zaposlene v kolektivu.⁴⁷

Ciglič je zaposlene v Litostroju obiskal tudi drugi dan, ko so ves zaslužek namenili za pomoč Skopju. Te fotografije prikazujejo delavce pri de-

⁴¹ *Ljubljanski dnevnik*, 31. 7. 1963, str. 4.

⁴² *Ljubljanski dnevnik*, 30. 7. 1963, naslovna stran, »Uspešno delo naših reševalnih ekip«.

⁴³ *Ljubljanski dnevnik*, 30. 7. 1963, str. 1, »Uspešno delo naših reševalnih ekip«.

⁴⁴ *Ljubljanski dnevnik*, 30. 7. 1963, naslovna stran, »Dobrodošlica otrokom porušenega Skopja«.

⁴⁵ *Ljubljanski dnevnik*, 30. 7. 1963, str. 5, »Od tam – iz Skopja«.

⁴⁶ *Ljubljanski dnevnik*, 31. 7. 1963, str. 5, »Njihov drugi dom«.

⁴⁷ *Ljubljanski dnevnik*, 1. 8. 1963, naslovna stran.

lu v različnih obratih v tovarni.⁴⁸ Tudi v podjetju Planica šport so pomagali porušenemu Skopju. Zaposleni so od nesreče 8-urni delavnik zamenjali za 12- oziroma 16-urni delavnik, delali so tudi sobote in nedelje, fotografije pa prikazujejo delavce pri delu. Glavni cilj je bil sešiti čim več šotorov, spalnih vreč in gumijastih blazin, ki so jih sproti pošiljali v Skopje. Kolektiv Planica je za prebivalce Skopja brezplačno prispeval 15 šotorov za štiri osebe in enega za 20 oseb, poleg tega so jim darovali enodnevni zaslužek.⁴⁹ Tudi v podjetju Jelovica so zaposleni delali za Skopje, in sicer za novo t. i. satelitsko naselje. Skupaj s slovenskimi podjetji Edilit, Termika, Ljubljanski kombinat lesne industrije in Gradisov lesni obrat Marles so gradili satelitsko mesto, ki bi imelo predvidoma med 40.000 in 50.000 kvadratnimi metri bivalne površine. Na dan, ko je Ciglič fotografiral delavce v podjetju Jelovica, so bili že vsi proizvodni obrati zaposleni z delom za gradnjo mesta, že dan pred tem pa so v Skopje poslali leseno hišo, ki je bila namenjena štabu graditeljev.⁵⁰ Eden od načinov pomoči so bila tudi posojila posameznikov. Ciglič je fotografiral delavke v tovarni baterij in galvanjskih elementov Zmaj, ki je imelo sedež na Šmartinski cesti, pri vpisu posojil za Skopje. V treh dneh je več kot 267 delavk in delavcev podjetja podpisalo posojila v skupni vrednosti 1.267.000 dinarjev. V tem podjetju je bila večina zaposlenih žensk, ki so dajale približno četrtnino svojih mesečnih dohodkov za pomoč po potresu. Sicer pa so številni posamezniki, podjetja, mestne in občinske skupnosti idr. za izgradnjo in obnovo mesta Skopje prispevali po svojih močeh. Zanimiv je podatek, da je Ludvik Šest, takratni nadzornik Ljubljanskega podjetja Varnost, vpisal 220.000 dinarjev ljudskega posojila, 200.000 dinarjev, kar je bil njegov triletni prihranek, je vplačal takoj, 20.000 dinarjev pa je odplačeval v zaporednih mesečnih obrokih.⁵¹

V naslednji seriji Cigličevih fotografij so zopet posnetki otrok, ki so v Slovenijo prišli iz Skopja. *Dnevniki* novinarji so jih obiskali in povprašali, kako se počutijo v Sloveniji, v časopisu *Ljubljanski dnevnik* pa so jim namenili nekaj prostora za objavo pisem, ki so jih otroci pošiljali domačim v Skopje. Trinajstletna Snežana Blaževa je zapisala: »Po otroških licih so drsele solze, po obrazih, ki so se

z bolečino oddvajali od svojih najdražjih. Vlak je stekel. Otroški obrazi so gledali skozi okna na rodno mesto in v njih se odraža želja vrniti se v svoje mesto. Na vsaki postaji so nas sprejeli pristrčno ter nam postregli s toplo hrano, za katero smo jim bili zelo hvaležni. Moje oči so bile zasoljene od žalosti ... Pot nas je vodila v Ljubljano. Otroci smo bili utrujeni. Neka ženska me je z materinsko nežnostjo prebudila in mi rekla, da smo prispeli in da smo njihovi! V njenih očeh sem ugledala našo srečo in radost ...»⁵² Angelko Sitnovski pa je zapisal: »Dragi roditelji! Evo, odločil sem se, da tudi jaz napišem nekaj vrstic. Dobro mi je, čeprav sem tako daleč od vas. Priden sem, kot tudi brat, sestra in vsi drugi. Zabavamo se na najrazličnejše načine, učimo se tudi slovenskega jezika. /.../ Precej sem len za pisanje in ne bi napisal tega pisma, če me ne bi drugi spravili k temu. No, evo, že ne vem več, kaj naj napišem ... Na dvorišču je prenehalo deževati in z dežjem bom prenehal pisati tudi sam!«⁵³

Naslednji sklop fotografij, vezanih na potres, so bile fotografije tovornjakov podjetja Ljubljana – transport, ki so z dvorišča Gradisa odpeljali prvo pošiljko barak za Gradisovo ekipo, ki je v Skopju gradila satelitsko mesto za okoli 6000 ljudi. Podjetje Ljubljana – transport je imelo takrat sklenjenih že več kot 18 pogodb za prevoz materiala v Skopje, predvideli pa so, da bodo v tekočem letu opravili okoli 800 voženj do Skopja, predtem pa je 12 avtovlakov istega podjetja tja prepeljalo več montažnih hiš, barak za delavska naselja in druge materiale.⁵⁴ Sicer pa je bila takrat glavna tema v medijih obisk prvega sekretarja Centralnega komiteja Komunistične partije Sovjetske zveze Nikite Hruščova, ki se je skupaj z ženo Nino Petrovno mudil v Jugoslaviji na obisku ter si skupaj s Titom in njegovo ženo Jovanko ogledal posledice katastrofalnega potresa v Skopju, vendar Ciglič na tem dogodku ni fotografiral.

Po trenutno razpoložljivih virih je Ciglič v povezavi s potresom v Skopju fotografiral še dva dogodka, in sicer dogajanje pred Centralno narodno banko Slovenije, ko sta dva tovornjaka iz Beograda pripeljala obveznice skopskega posojila, ki so jih nato prevzele podružnice služb družbenega knjigovodstva in jih razposlale po posameznih vpisnih mestih.⁵⁵ Drugi dogodek pa je bil podelitev plaketa Skopja, ki je po Cigličevih dnevniških zapisih potekala 8. maja 1967.

48 *Ljubljanski dnevnik*, 19. 8. 1963, str. 3, »Delovni dan za Skopje«.

49 *Ljubljanski dnevnik*, 1. 8. 1963, str. 9, »Šotori zdaj najvažnejše«.

50 *Ljubljanski dnevnik*, 3. 8. 1963, naslovna stran in str. 3, »Prvi ukrepi za zgraditev satelitskega mesta«.

51 *Ljubljanski dnevnik*, 2. 10. 1963, str. 3, »Solidarnost milijonov«.

52 *Ljubljanski dnevnik*, 10. 8. 1963, str. 8, »V Ljubljani smo kot doma, Prva pisma skopskih otrok«.

53 *Ljubljanski dnevnik*, 10. 8. 1963, str. 8, »V Ljubljani smo kot doma, Prva pisma skopskih otrok«.

54 *Ljubljanski dnevnik*, 23. 8. 1963, naslovna stran, »Davi je odpeljal avtovlak v Skopje«.

55 *Ljubljanski dnevnik*, 23. 5. 1964, naslovna stran.

Primer kontaktne kopije formata 6x6 z osnovnimi podatki in inventarnimi številkami (foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).

Marjan Ciglič je za fotografije, posnete v Skopju, 21. julija 1964 z odlokom predsednika SFRJ Josipa Broza Tita dobil odlikovanje red dela s srebrnim vencem, in sicer »za izjemno zavzetost in dosežene uspehe pri reševanju življenj in premoženja zaradi posledic potresa ter za požrtvovalno delo pri izgradnji primestnih naselij za namestitev poškodovanih prebivalcev Skopja«. ⁵⁶ V zvezi z uničevalnim potresom v Skopju je Ciglič 26. julija 1965 prejel odlikovanje mesta Skopje, in sicer kot priznanje za posebne zasluge za mesto Skopje. ⁵⁷

PROCES RAZISKOVALNEGA DELA S FOTOGRAFSKIM GRADIVOM NA PRIMERU POTRESA V SKOPJU

Marjan Ciglič je posnetke potresa hranil skupaj z drugimi posnetki iz celega meseca, in sicer v škatlici z napisom julij 1963. Te posnetke smo sistematično uredili ter izdelali kontaktne kopije. Zanimivo je bilo, da so bile vse fotografije o po-

tresu iz tega meseca fotografirane v formatu 6 x 6. V Cigličevem fondu je namreč okoli 90 % fotografij v formatu Leica. Ta format (6 x 6) je bil sicer uporabljen pri pomembnejših in zanimivejših dogodkih, kar je potres zagotovo bil, vendar je bilo še vedno nenavadno, da bi v Skopju posnel samo 24 fotografij, kot je bilo nakazano pri začetnem raziskovalnem delu in kot je prikazano v nadaljevanju.

Iz kontaktne kopije so razvidne osnovne informacije – datum, kraj, dogodek –, razvidno pa je tudi, da je osnova za inventarne številke označba MC630710, kar je označeno tudi na vseh negativih. Iz tega sklopa fotografij je Ciglič skupaj posnel 24 fotografij, na njih pa so porušene in uničene stavbe, ljudje, ki so preživeli potres, tisti, ki pomagajo pri iskanju preživelih idr. Pri nadaljnjem raziskovanju je bil ključni pregled časopisa *Ljubljanski dnevnik*, ki je poročal o dogodku, saj so kar nekaj objav pospremile fotografije. Čeprav je bilo v časopisu navedeno, da so bili glavni trije poročevalci za časopisno hišo Dnevnik fotoreporter Ciglič ter novinarja Čuček in Gruden, ni bilo povsem jasno, kdo je avtor fotografij. Težava je bila predvsem zaradi tega, ker vseh fotografij, ki naj bi jih, sodeč po objavah v časopisu posnel

⁵⁶ »... izvanredno zalaganje in postignute uspehe u spasavanju života i imovine od posledice zemljotresa i za požrtvovan rad u izgradnji prigradskih naselja za smeštaj postradalog stanovništva Skopja«.

⁵⁷ Močnik, *Življenje fotoreporterja*, str. 284.

Neobrezana fotografija obiska Josipa Broza Tita v Skopju, ki je bila objavljena v časopisu Ljubljanski dnevnik 29. julija 1963 (foto: Marjan Ciglič, hrani: MNSZS).

Ciglič, ni bilo v fondu, po drugi strani pa pri veliko objavljenih fotografijah v časopisu ni bil naveden avtor.⁵⁸ Vendar so bili izvodi *Ljubljanskega dnevnika* izredno pomembni za nadaljnje raziskave, izkazalo se je namreč, da so bili v fondu marsikateri posnetki, ki na prvi pogled niso bili povezani s potresom v Skopju. Gre predvsem za posnetke množice ljudi na železniški postaji, letala na letališču v Skopju idr. Na podoben način smo v časopisu našli tudi podatke o fotografijah, posnetih v Sloveniji – na primer otroci, ki na prvi pogled niso bili povezani s Skopjem.

Največji premik pri raziskovanju je bil pregled fotografij iz sklopov »neopredeljeno«, torej iz prej omenjenih sklopov fotografij, ki niso imeli natančnih podatkov. Po pregledu mape, klasificirane kot MC-N-Š7, v kateri so negativni iz škatle »Tito – razno«, smo najprej našli posnetke Josipa Broza Tita v Skopju, na istem negativu (v formatu Leica) pa so bili še drugi posnetki porušenega Skopja. Izkazalo se je, da je bila fotografija, ki je bila objavljena v *Ljubljanskem dnevniku* 29. julija 1963 in

spremlja besedilo o Titovem obisku v Skopju, prav Cigličeva, vendar ob njej ni bil naveden avtor, kar je potrdila šele najdba obravnavanih posnetkov.

V tem kontekstu je treba omeniti, da raziskovanje s pomočjo kontaktnih kopij sicer zelo olajša raziskovalno delo, vendar je bila v tem primeru ključna digitalizacija posameznih posnetkov, saj je bila Cigličeva fotografija v časopisu obrezana in so šele podrobnosti razkrile, da je njegova. Obrezovanje fotografij je bilo v časopisu pogosta praksa zaradi prostorske stiske. Najdba teh fotografij na prvi pogled morda ne nakazuje velikega napredka, vendar je precej olajšala nadaljnje delo, saj so bili pred tem osnova raziskovanja podatki, da je bilo julija od skupno okoli 800 posnetkov samo 24 posnetkov o potresu in da v fondu ni posnetkov, katerih avtor je bil po objavah v časopisu Ciglič, prav tako pa je bil neke vrste podatek tudi Čučkov zapis: »In tak sem dve uri kasneje sedel v avto, ki me je skupaj z dvema kolegoma odpeljal v Skopje. V tem trpinčenem mestu sem ostal teden dni in vsak dan pošiljal poročila. Igor Gruden in Marjan Ciglič sta se še isti dan vrnila v Ljubljano s fotografijami, mene pa pustila tam.«⁵⁹ Najdba Cigličevih fotografij, na katerih je Tito, je torej spremenila tok spoznanj, Tito je namreč Skopje obiskal dan po

⁵⁸ V tistem času objava avtorjev fotografij v časopisu še ni bila zelo pogosta oziroma avtor ni bil vedno naveden, medtem ko je danes naveden povsod. Te navedbe so danes povezane predvsem z avtorskimi pravicami, širše gledano pa nakazujejo razvoj fotoreporterske službe in spremembe pri načinu dela avtorjev.

⁵⁹ Čuček, Vse je enkrat prvič, str. 25.

potresu, 27. julija 1963, torej Čučkov zapis ne drži.⁶⁰ Posledično smo z natančnim raziskovanjem v mapi »neopredeljeno« našli še veliko posnetkov, ki so bili objavljeni v časopisu, vendar ni bilo zapisano, da je njihov avtor Ciglič.

V tej mapi so izzive pomenili tudi posnetki, ki so bili za potrebe objave odrezani. Na enem negativu, na primer, je bilo 36 posnetkov, za objavo pa so potrebovali posnetek iz sredine negativa, zato so negativ razrezali. Tako so ti posnetki ostali fizično ločeni od ostalega negativa, zato nismo mogli takoj zagotovo trditi, da se nanašajo na dogodke po potresu. Tak je primer petih posnetkov na enem negativu: trije prikazujejo skupino otrok, dva pa dva otroke. Po objavi posnetka v časopisu se je izkazalo, da gre za otroke Ljubko in Zorana iz Skopja, katerih kratka zgodba je opisana v članku, ostali trije posnetki pa prikazujejo druge otroke v začasem domu v Ljubljani.

Po končanem raziskovalnem delu je bila pomembna sistematična ureditev posnetkov v Cigličevem fondu. Vse posnetke v povezavi s potresom, ki so bili prej v mapi »neopredeljeno«, smo prenesli v arhivsko mapo, v kateri hranimo vse posnetke iz julija in avgusta 1963. Predhodno klasifikacijo MC-N-Š7 so zamenjale prave inventarne številke, tako da posnetke sedaj hranimo po klasifikaciji od MC630742 naprej, za vse potencialne raziskovalce v prihodnosti pa je pomembna tudi opomba pri prvih 24 posnetkih, ki so že bili pravilno hranjeni in inventarizirani, pod katerimi številkami hranimo ostale posnetke, vezane na potres v Skopju. Po sedaj zbranih podatkih je Ciglič na to temo skupno naredil okoli 170 posnetkov, na katerih se nekateri motivi večkrat ponovijo.

ZAKLJUČEK

Fotografski fond Marjana Cigliča zagotovo spada med enega najpomembnejših vizualnih pričevalcev preteklosti, ki odstirajo dogodke na večplastni ravni in so zato zanimivi tako za raziskovalce z različnih strokovnih področij kot za širšo javnost. Tudi posnetki potresa v Skopju iz leta 1963 in z njim povezani procesi imajo zgodovinsko vrednost, saj so pomemben zgodovinski vir, ki pomaga rekonstruirati takratne dogodke.

Delo s Cigličevim fondom je zelo raznoliko in za uspešne analize zahteva kontinuirano strokovno delo ter vključevanje različnih strokovnih in

drugih področij, kar je v članku prikazano skozi proces raziskovalnega dela s fotografijami potresa v Skopju. Celoten proces je kompleksen, digitalna dostopnost gradiva pa je odvisna tudi od predhodne ureditve fonda. Sicer pa je Cigličev fond v tej fazi urejen tako, da lahko vsakdo, z upoštevanjem protokolov in s pomočjo skrbnika, v muzeju samostojno pregleduje in raziskuje celoten fond, ki omogoča multidisciplinarno proučevanje na znanstvenoraziskovalni ravni in je kot edinstven zgodovinski vir na voljo širši javnosti. Cigličeve fotografije so nepogrešljiv del številnih razstav, knjig, monografij, zbornikov in drugih publikacij, veliko povpraševanja po njegovih fotografijah pa prihaja tudi s strani številnih slovenskih medijskih hiš. Da so posnetki in podatki v veliki meri na voljo širši javnosti, pa je potrebnih veliko predhodnih raziskav posameznih skrbnikov zbirk, saj je od predhodnega dela z njimi odvisna celovita dostopnost gradiva. Tu je treba posebej poudariti, da lahko nekatere raziskave trajajo več časa, pri čemer se lahko podatki dopolnjujejo ali spremenijo.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

MNSZS – Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije
Fotografski fond Marjan Ciglič (MC), Fototeka.
Originalni dnevniški zapisi Marjana Cigliča: julij 1963, avgust 1963, september 1963, oktober 1963, maj 1964.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
SI AS 1589/IV – Centralni komite Zveze komunistov Slovenije

ČASOPISI

Ljubljanski dnevnik, 1963, 1964.

USTNI VIRI

Branka Matko, kadrovska služba, Dnevnik, d. d., korespondenca po elektronski pošti z dne 27. 2. 2019.

LITERATURA

Ambraseys, Nicholas: Poročilo o potresu v Skopju 26. julij 1963. *Gradbeni vestnik* 14, 1965, št. 1, str. 1.
Čuček, Janez: Vse je enkrat prvič. *50 let Dnevnika* (ur. Tone Janežič, Miran Lesjak). Ljubljana: Časopisna družba Dnevnik, d. d., 2000, str. 25–26.
Fajfar, Peter: Razvoj predpisov za potresno odporno gradnjo v Sloveniji. *Gradbeni vestnik* 66, 2017, str. 85.
Lesjak, Miran: Biti kot Marjan Ciglič. *Mojster za vse čase* (razstavni projekt ob 100. obletnici rojstva fotoreporter-

⁶⁰ Čuček je spomine o poročanju o potresu zapisal skoraj 40 let kasneje in se je dogodkov spominjal s časovno distanco, predvsem pa ne gre zanemariti dejstva, kakšna je bila njegova izkušnja tam in da ta podatek zanj ni bil tako pomemben. Je pa iz objav v časopisu *Dnevnik* razvidno, da je ostal tam dlje kot Gruden in Ciglič.

ja Marjana Cigliča) (ur. Monika Močnik). Ljubljana: Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, 2024, str. II.

Močnik, Monika: Fotografski fond Marjana Cigliča v fototeki Muzeja novejšje zgodovine Slovenije: fond Marjana Cigliča kot primer arhivskega dela s fotografskim gradivom. *Arhivi* 43, 2020, št. 1, str. 155–178.

Močnik, Monika: *Življenje fotoreporterja Marjana Cigliča in njegova zapuščina v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije* (doktorska disertacija). Ljubljana, 2023.

Popov, Jurij: Marjan Ciglič, starosta fotoreporterske fotografije. *Turist*, junij–avgust 1995, št. 2, str. 82–83.

Teršek, Silvo: Fotoreporterska služba med NOB. Marjan Ciglič: Namesto kamere mitraljez. *TV-15*, 13. 5. 1971.

Vraničar, Ivo: Fotografija in čas. *Fototeka. Fotografska zapuščina XX. stoletja* (ur. Kaja Širok, Ivo Vraničar, Andreja Zupanec). Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije: 2017, str. 10–13.

SUMMARY

Peculiarities and Challenges in Organizing the Photographic Fond of Marjan Ciglič. A Case of Systematic Organization of the Fond Based on a Specific Example

Marjan Ciglič was one of the most prominent Slovenian photojournalists between the early 1950s and the end of the twentieth century, who produced a remarkable photographic opus of outstanding value. The photographic fond forms part of the national cultural heritage and represents a significant part of Slovenian identity by covering both everyday moments from the lives of individuals and social events that occurred in a span of over four decades. Ciglič produced most of his photographic legacy working with the *Dnevnik* newspaper, which in 2001 donated his entire opus to the National Museum of Contemporary History of Slovenia, thus making the material accessible to wider public use. The photographic fond is kept in Fototeka, the museum's photo archives, as part of the largest national collection holding altogether about three million photo-

graphs on different media, covering the period from the early twentieth century to present day. The material in the museum's photo archives is divided into fonds and collections, each having its own curator responsible for its professional handling with due consideration of its specific features. The same holds for Ciglič's fond, the handling of which roughly comprises physical ordering, making and maintaining an inventory, digitization, research, documenting, and feeding the material into the Galis document management system. The priority task in arranging the photographic material and carrying out all additional work was to physically order the negatives, which were originally rolled up in reels and stored in boxes, most often bearing the indication of the month and year. Generally, the system is designed so as to preserve some of Ciglič's originality, with serial numbers already containing meta-data about the month and year of origin by drawing on Ciglič's diary entries, which have earned him the reputation of not only being the master of photography but also the pioneer of archiving and documenting photographic material. For most photographs Ciglič recorded in his diaries the basic data and comments, which are further complemented with the use of the scholarly literature, oral sources, the internet, etc., and especially with the help of the daily *Dnevnik* and the weekly *Nedeljski dnevnik*. Nonetheless, despite his consistency, there is still a small group of photographs that have no accompanying data and therefore require a different approach, yet their treatment remains essentially the same. The main difference is that such material is handled separately and preliminarily assigned special markings. Once a certain event is identified upon examination, the material is entered and labelled in accordance with the established system. One such case presented in the article draws on the example of an earthquake in Skopje and allows for the identification of various historical sources that were used in the professional handling and systematic organizing of the fond. In other regards, the process as a whole is complex, and plenty of work is still needed before the entire photographic fond is completely organized. However, it should also be stressed that the fond has already been organized to the extent that ensures a completely open access to Ciglič's entire photographic legacy.

Posledice potresa, Skopje, julij 1963 (foto: Marjan Ciglič; hrani MNSZS).